

О ИЗВОРИМА УЖИВЉАВАЊА У МИМЕТИЧКА ДЕЛА

(*Парадокс фикције: огледи из савремене аналитичке естетике,*
приредила и превела са енглеског Александра Костић, Федон,
Београд, 2013, 364 стр.)

Овај тематски зборник обухвата десет радова девет истакнутих америчких и енглеских филозофа друге половине 20. и прве деценије 21. века, посебно заинтересованих за естетику. Изабрани радови настајали су у периоду од 1975. до 2003. године. Тема ових огледа садржана је у наслову књиге, а тиче се истинитости емоционалних реакција рецепијената на дела фикције. Овај проблем у филозофију уводи Колин Редфорд питајући се како је могуће да нас потреса судбина Ане Карењине. Иако Питер Ламарк истиче да се оваква питања јављују много раније, још у 18. веку, како није било покушаја да се на њих тада одговори, прихватљиво је рећи да је расправа о парадоксу фикције почела 70-их година прошлог века и да траје и данас.

Да ли фикционални ликови на нас делују на прелазу светова или унутар фикционалних светова? Да ли смо заиста уплашени и потресени или смо то само фикционално? На ова питања учесници у расправи покушавају дати најприхватљивији одговор. Закључци до којих том приликом долазе могу се свести на следеће: 1) страх који осећамо је прави; 2) страх који осећамо је квазистрах. На основу тога и аутори су подељени у две групе. Прву групу чине: Питер Ламарк, Ричард Морен, Дерек Матраверс, који заступају тзв. „емоционални реализам“ (Берис Гот). На другој страни су: Кендал Волтон, Грегори Кари, Џеролд Левинсон и „емоционални иреализам“ (Гот). До ових закључака се долази на различите начине, на пример: анализом главне теме увођењем појма симулације (Волтон) или мишљењем да заиста гајимо емоције, али усмерене ка мисаоним комплексима повезаним са ликовима (Ламарк).

Књига је намењена онима који показују интересовање за филозофију, тачније естетику, и књижевност, јер аутори примере за своје радове проналазе у филму и роману. Доста пажње поклоњено је читаоцу, проблему мимезе, затим емпатији, питању лика и имплицитног читаоца. Поједини радови могу помоћи приликом наратолошких истраживања књижевних дела. Разматра се проблем односа стварног света и фикцио-

налних светова, улога приповедања и интенције аутора у вези са нашим страхом, проблем референције. Значајан је осврт на појам лика као средства да се говори о мисли, а не да се њиме реферише на људе. Када је реч о филму, у центру пажње су, на пример, публика и проблем преобликоване стварности.

Будући да се поједини аутори, посебно: Ламарк, Левинсон и Морен, баве проблемом имагинације, зборник доприноси истраживањима у области когнитивне психологије. Аутори полазе од питања: Која је врста имагинације релевантна за емоционално уживљавање у фикцију и ка чему је та имагинација усмерена? „Колико нас наши ставови спречавају да истински уживамо у фикцији?“ (Морен). Важан је и проблем менталне симулације који Волтон доводи у везу са својом теоријом претварања (емулације). Шта ментална симулација може да нам каже о нама самима?

Несумњиво је да су текстови за овај преглед пажљиво бирани. Наслови самих радова упућују на уже проблеме, које сваки од аутора разматра, надовезујући се на рад неког претходника или провоцирајући нове проучаваоце. Редфордова студија је значајна, јер дефинише проблем расправе. Волтонова, прва студија, покреће расправу, па је и најутицајнија, у другој овај аутор још једном подвлачи свој став, а онда се бави примедбама које су други аутори изнели на његов претходни рад. Ламарков текст помера фокус са емоција на објекте емоције. Морен се пита јесмо ли стварно потресени или се са нама манипулише. Након овог текста остаје *Моренов услов* који разрађује Кари бавећи се „парадоксом бриге“. Левинсон се приклања Редфорду и говори о двама изворима емоција из стварног живота. Овај аутор запажа да постоје стварне емоције које смо некада раније доживели према стварним објектима у свом животу и постоји паралела између тобожње емоције, усмерене ка лику, и стварне емоције усмерене према некој врсти или неком типу ствари који у реалности заиста постоји и чији је пример фикционални појединац из приче. Матраверс своје испитивање усредсређује на романе, који се читају као извештаји. У овом моделу види могућност решења Волтоновог проблема. Гот у своме раду даје неку врсту синтезе свега претходног, што је врло значајно, будући да се ради о врло инспиративној и разгранатој расправи, чији се списак учесника не исцрпљује ауторима обухваћеним овим зборником. Бројне фусноте упућују на још много текстова других аутора, који су се бавили овом темом, који су са „нашим“ ауторима полемисали, и са којима „наши“ аутори полемишу.

Радови се могу читати онако како су дати у књизи, али је могуће изградити и сопствену стратегију кретања мрежом ових вишеструко испрлетених текстова. На пример: хронолошки, затим пратећи текстове аутора који верују у постојање правог страха, или оних који у нашим

реакцијама препознају само квазистрах. Такође, могуће је читати прво текстове који експлицитно полемичу са Волтоновим или оне који, ипак, полазе од текста неког другог аутора.

Допринос који ова књига има за српске читаоце је велики, будући да је врло мало превода текстова овакве врсте. Чињеница да по први пут доноси радове настале пре пар деценија намеће питање: Долази ли са закашњењем? Рекло би се да не, јер се код нас о овом проблему од скоро размишља. (Можда управо због неблаговремених превода.) Радови из зборника су излагани више пута и мењани пре него што су добили свој финални облик па је за нас значајно што смо у прилици да читамо њихове *коначне* верзије. Превод пружа могућност, не само за анализу уметничких дела помоћу резултата до којих су дошли страни аутори, већ и да се уђе у полемику са некима од њих и допринесе овој, и даље актуелној, расправи.

Очекујемо да и текстови, за сада само у фуснотама поменутих аутора, ускоро буду део једног новог, исто овако важног, прегледа.

*Милица Г. Перих*⁷
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

⁷ milica.peric991@gmail.com